

ТОПОНІМИ МЛІІВА: ЦЕРКОВНА ІСТОРІЯ МИНУВШИНИ І СЬОГОДЕННЯ

Досліджено топоніми Млієва, пов'язану з ними церковну історію XIX - XX століть. Висвітлено яке місце, роль і значення, яке займав Мліїв у контексті краєзнавства України. Святкування 250-річчя мученицького подвигу св. Даниїла Мліївського було не лише суто церковною подією, але набуло державного значення, передусім привернуто увагу обласних державних структур з метою подальшого патріотичного виховання молоді, громадян. Святкування події 11 серпня 2016 р. вплине і на Україну. Вказано відомих особистостей села і краю, які підтримують православну церкву, освіту, й займаються наукою і волонтерством. Мліївські Успенська і Троїцька церкви входили до Володимирського братства. У XIX ст. братство приділяло увагу розвитку української освіти в краї та опіці мліївських бідних, немічних, вдів, сиріт та інш. категорій постраждалого населення у роки Першої світової війни.

Ключові слова: *святий Даниїл Мліївський, Митрополит Черкаський і Канівський Софроній, Мліївська Успенська церква, гора Могила благодійники, Олександр Єпіфанов.*

В умовах українських реалій особливо є актуальними дослідження краєзнавчої тематики, церковної історії пов'язаної із святкуванням 250-річчя мученицького подвигу св. Даниїла Мліївського. Тарас Шевченко, оспівав у поемі «Гайдамаки» титара (старосту) Успенської церкви с. Млієва, що на Городищині [1, арк.241-244]. Низька вулиця нині вулиця Даниїла Кушніра. За радянських часів Низьку перейменували у вулицю Карла Маркса. Мліїв освятив своєю присутністю Тарас Шевченко. Таким чином куток Дядюрівку і центральну дорогу біля Успенської церкви – перейменовано за радянських часів у вулицю Шевченка. Поблизу центральної дороги стояла стара Успенська церква, де був титарем Кушнір. Вивчення церковної історії міст, містечок, сіл, споруд Черкащини, зокрема топонімів, пов'язаних з церковною історією відомого села – могутній духовний потенціал для патріотичного виховання під-

ростаючого покоління, молоді. 11 серпня 2016 року виповнилося 250-річчя з того дня, коли від рук прихильників церковної унії прийняв смерть Даниїл (Данило Кушнір).

На думку і глибоке переконання Владика, святкування 250-річчя мученицького подвигу св. Даниїла Мліївського було не лише суто церковною подією, але набуло державного значення. Відзначення 250-річчя подвигу Даниїла Мліївського посприяло зміцненню українського Православ'я у нинішніх умовах, коли українців хотіло позбавити можливостей мати незалежну Православну Церкву, насадити деструктивні антиукраїнські ідеї [2].

Що ми знаємо про топоніміку Млієва та церковну історію села? Як на цю проблему дивляться вчені, спеціалісти? Спробуємо розібратися в цих питаннях. Мліїв (давні назви Ітомгліїв, Імгліїв, Мгліїв, Імліїв) – село, назва якого походить згідно по кількох версіях. По одній із них від ханського імені.

В «Літописі руському» та інших історичних документах згадуються половецькі хани Томглії (Томглії) брат Бокмиша та Ітомглії [3,

с. 9-11]. Таким чином в літописі та пізніших історичних документах згадуються хани Томглії та Ітомглії.

Мліївська Успенська церква

Інша версія, природна, більш достовірна походження назви Млієва від слова «мгла», туману, який постійно стояв над поселенням на р. Вільшанці, яка була широкою і глибоководною. По обидва береги річки, притоки Дніпра, в давнину росли вільхи. Таким чином, виникла назва річки Вільшанка. Ми схилиємося до думки, що побутувала в переказах старожилів села, що в основі назви села може бути апелятив – давньоруське і російське слово «мгла», українські «імла», «мла», тобто темрява, туман, марево, які постійно стояли над поселенням на р. Вільшанці.

На горбистому лівому березі, в долині Вільшанки, в Старому Млієва, старому селі, Старосіллі. Старий Мліїв – це власне територія сусіднього села, що межує з Млієвом. Збереглися карти XVII ст. з позначенням Нового Млієва. Тож в старому селі жили нащадки трипільців і полян на полі з назвою Поділ. Так в одній з легенд йдеться про те, що певна територія землі села була подарована княгині Євмглії. Ще ходять перекази старожилів села, що селом проїжджала цариця і умліла від мгли, що стояла над річкою Вільшанкою.

Мліїв, Новий Мліїв лежить у долині річки Вільшанки. Широка річкова долина, що заросла густими лісами, які були нетронутими, багатими на дичину, була сприятлива для проживання людини, тому вона освоювалася ще в глибоку давнину. Свідченням того археологічні знахідки – кам'яні знаряддя праці доби пізнього палеоліту і ранньої бронзи [4, с. 142].

На думку історика середньої школи с. Млієва, згодом учителя-методиста, який створив народний музей села Млієва П.М. Крижанівського його сина О.П. Крижанівського, перша писемна згадка про Мліїв належить до 1494 року. Автори припускають, що поселення сягає часів Київської Русі [5, с.143]. Про Мліїв згадується в 1494 році, коли село, входило в Мошногородищенський маєток. Маєток пожалуваний черкаському наміснику Климу Олександровичу і потім перейшов до графів Моравських, в роді яких находився 250 років [5, с. 1].

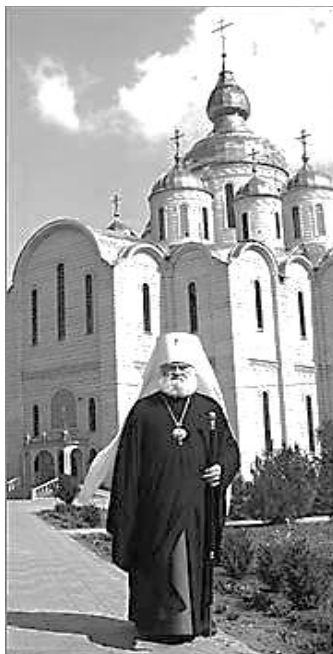
Мліїв – духовно-природній центр стояв у витоків унікально-планетарного явища українського козацтва. У його дрімучих лісах, глибоких ярах і полях, зароджувалось перше козацтво на Україні. В природі сталися великі зміни, але про минувшину підтверджують топоніми села. Наприклад, Пеньки – куток під такою назвою свідчить, що в сиву давнину Мліїв оточували густі ліси. Потім ліс вирубали, а залишилися пеньки. Тобто назва кварталу, поблизу центру Нового Млієва.

Хутір Скиття колишне урочище на лісистій околиці Млієва. Назва пішла від скиту, невеликого монастиря, де смуткуватися можливо до двох із половиною тисяч скитян. Залишилися лише криниця. Скит знаходився в лісі Кам'янсько-Мошногірському кряжу, який межував з рукавом Дніпра і селищем Ірдинем Черкаського району. Нині це малодосліджене Ірдинське болото, яке наштовхує на думку, що ним проходив відомий торговий шлях «із варяг у греки» [6, с. 32]. Скит

згадувався в двох універсалах Б. Хмельницького.

Могила – гора земляного походження. В переказах переповідають, що її козаки насипали. Могила-це курган, який простежується поряд із Матросовим яром. До гори підходили підземні ходи від поля Подолу (час зму-

шує провести розкопки на полі Подолі, де стояла фортеця. Там жили згадувані поляки. Був куток за радянських часів. Поляків виселено із села. На думку Митрополита Канівського і Черкаського Софронія на Могилі був монастир.

Митрополит Черкаський і Канівський Софроній

На горі Могила жили поляки і царі-так мовлять старожили. На початку XVII ст. Мліїв перейшов у власність гетьмана Конєцпольського. У 1633 році містечко Мліїв стало головним у Черкаському окрузі до піднесення Сміли [7, с.630]. Власники Млієва одержували значні прибутки – близько 200 тис. талерів на рік [4, с.143]. Тож здобувши Млі-

ївський «ключ», Конєцпольські почали визначати його межі і намагалися загарбати як найбільше сусідніх земель[8, с. 50]. 1648 року Млієвом оволоділи війська Богдана Хмельницького і він став ранговим містечком гетьмана, а невдовзі – центром Мліївської сотні Корсунського полку [9, с.6-8].

Могила-оберіг на найвищій горі села Млієва

В 1653 року навіть перетворився на кілька років у полкове містечко. Про ці події згадував Микола Костомаров: «... Хмельницький прихопив на свою користь багате містечко Мліїв...» [10, с. 46-47]. В історичній пам'яті мліївчан про події 1648-1654 рр. залишилась назва Кривоносого поля, де за переказами був розташований табір полковника Максима Кривоноса та дві козацькі могили. Одна із них, на жаль, розорана. Про те за Андрусівським договором Мліїв знову повернено магнатам Конєцпольським [4, с. 143, 484]. Крім соціального поневолення, мліївчани зазнали національно-релігійних утисків. Щодо церков. Родова церква Симиренків святого Стефана, яку зведено 1858 року Степаном Яхненком відносилась до Городища.

У Млієві на центральній дорозі (нині вулиця Шевченка) було дві давні мліївські православні церкви Троїцька і Успенська, про які говориться у візитах Смілянського деканату за 1741 і 1746 роки, як давно існуючі. Мліївці 1776 р. вчинили рішучий опір шляхті, яка намагалася насадити в селі унію. В цьому році на початку Великого Посту Троїцька і Успенська церкви були насильно обєрнені на уніатські. Парафіяни не допустили до церкви священника Василя Гдешитського, який перекинувся на бік уніатів та «ще старанності приклав, щоб і парафіян до своєї унії обернути..., а православному віру ганьбив і ображав». Мліївці готувалися боронити церкву. З Успенської церкви забрали ризи, одяг, книги, сосуди церковні. Їх поклали в сундук і замкнули [1, арк.44].

Священик Гдешитський погрозився Кушніру: «Оскільки ти осмілюєшся взяти гробницю з престолу, то й я зроблю тобі те, що ти більше не будеш жити.» Написав неправдиве звинувачення на Кушніра. В ньому йшлося, що староста, «...з дароносницею ходив до корчми і пив горілку». Своє звинувачення послав своєму батькові – протоієрею Смілянському Опанасу Гдешитському. Далі відбувся арешт Данила Кушніра. Щоб залякати, на у Вільшану на майдан зігнали багато селян, на очах яких «руки йому «пенькою» обгорнули, облили смолою і підпалили» [1, арк.244]. Коли руки обгоріли, кат відрубав голову і настромив на палю й прибив великим цвяхом, а тіло спалили. Так помер 29 липня за старим, а 11 серпня 1766 року за новим стилем Данило Кушнір.

Смерть Кушніра сколихнула серця не лише на Україні, а й у Європі. У відповідь на знущення «виникали різні рухи, в яких брали участь і запорозці, і гайдамацькі ватаги, аж нарешті весною 1768 року виникло велике повстання, звісне під назвою Коліївщина» [12, с. 451].

У новій хвилі повстання з вересня по грудень 1768 р. мліївчани були учасниками гайдамаччини [13, с.124]. На відомому хуторі Хропаля Холодного яру є святе місце і криниця біля ставка. Спільно із священниками із криниці брали воду. Таким чином мліївці-гайдамаки освячували зброю.

До речі, 1795 року стара кам'яна двопрестольна Успенська церква, збудована на кошти поміщиці Катерини Василівни Літте (Енгельгард) – племінниці Потьомкіна. Вже згадувалось, що Успенська церква була скасована 1842 року при введенні штатів. Церкву зруйновано перед Великою вітчизняною війною. Знищення церкви-це не лише втрата архітектурною споруди, яка мала історичну, естетичну, культурну цінність, це руйнування духовних цінностей жителів і гостей Млієва.

Можливо Кіндратом Яхненком фінансовано побудову у 1851 р. кам'яної однопрестольної церкви в ім'я Успіння Божої Матері. Нині будинок з флігелями Яхненків по вулиці Симиренків руйнується часом і людьми.

Власниця Мошногородищенського маєтку виділяла кошти на утримання і реставрацію церков маєтку. Так, 1900 р. на ці потреби виділено 1418 крб., а всього з 1895 по 1911 рр. – 142 98 крб. Завдяки чому двопрестольна Успенська і Свято Троїцька церква Катерини Балашової була знову відкритою [5, с.278]. Церковно-приходське опікунство перед Різдвяними і Пасхальними святами отримали від маєтку значну грошову допомогу для роздачі бідним. Допомога мліївчанам надавалася і крім цієї опіки роздачею грошей і хліба; допомога погорільцям і випадково попалим в нужду, а також вдовам і сиротам службовців маєтку.

Нині засновано спеціальний ювілейний орден на честь святого мученика Даниїла Мліївського, яким нагороджуватимуться церковні благодійники, видатні патріоти Черкащини й України, пастирі й віряни. Зокрема, вказаний орден отримали благодійники Ва-

силь Доценко, Олександр Єпіфанов, Віктор Осовітній та ін. Таким чином як відмітив Владика Софроній на таких як Олександр тримається Україна. До речі, окрім допомоги церкві, школі, дитсадку Млієва славний земляк годує два батальйони в АТО. Влітку 2016 р. на кошти мецената Олександра Єпіфінова збудовано пам'ятник Данилу Кушніру, який освятив під час святкування 250-річчя мученицького подвигу св. Даниїла Мліївського Владика Софроній.

Всеукраїнська спілка краєзнавців зініціювала новий напрям краєзнавчих студій – дослідження проблем церковної історії та культури в контексті краєзнавчої роботи в Україні. Підтримуючи цю ініціативу готується до видання дослідження життя, страждань і мученицької смерті святого Даниїла Кушніра : до цієї праці приступила кандидат історичних наук Тетяна Курінна. Курінна дослідниця церковної історії та краєзнавства, історії України кінця XVIII-XXI ст., автор низки наукових статей, книжок, які здобули багато схвальних відгуків з боку авторитетних фахівців-вчених. Праці користуються популярністю на Україні і закордоном [2].

26 вересня 2016 р. на передодні Дня вчителя мліївчанка Тетяна Курінна отримала орден святого мученика Даниїла Мліївського та Грамоту Митрополита Канівського і Черкаського. Владика Софроній відзначив коли при врученні відомій землячці, що «орден святого мученика Даниїла Мліївського за труди» [14, с.8]. В грамоті зазначено, що мліївчак нагороджується вказаним орденом за особисті заслуги перед Черкаською єпархією УПЦ, високий патріотизм, активну громадську позицію та з нагоди 250-річчя подвигу мученика Даниїла Мліївського. Не так давно частинку Низької вулиці (частинку вулиці Карла Маркса за радянських часів) Млієва перейменовано вулиця Данила Кушніра.

На думку Д.С. Дмитрука в суспільних науках, і особливо в історії, слово культура вживається в двоякому значенні. По-перше, культура – це, розуміється, відома ступінь освіченості; сукупності досягнень суспільства в галузі освіти, просвітництва, науки мистецтва і інших галузях духовного життя народу... Якщо мати на увазі культурну історію, то це значить, що це культуру побу-

ту взагалі, яку можна розділити на матеріальну (житло, одяг, знаряддя, зброя, прикраси і т. д.), духовну (мова, звичаї, традиції, знання, вірування, література)... [15, с.3].

Православ'я-віра предків. Це дідівська віра. Церковно-приходське опікунство Успенської церкви надавало моральну, матеріальну допомогу вдовам, інвалідам, сім'ям із дітьми, годувальники яких загинули в I світову війну. Церковно-приходське опікунство Успенської і Троїцької церкви Володимирського братства допомагало фронтовикам теплими речами, білизною тощо [16].

Слід відзначити внесок православного духовенства та Київського Свято-Володимирського братства в закладення фундаменту культури й освіти на Середньому Подніпров'ї (XIX – початок XX ст.) В селах і містечках Черкаського повіту церква відкрила низку церковно-приходських шкіл. Приміщення двох шкіл надали і поміщики. Навчання платне [17, с. 42-43]. Київська Консисторія-управління вказаними школами знаходилося при Софіївському соборі Києва. Більш поглиблено про культурно-освітню та благодійну діяльність православного духовенства на початку XX-го століття йдеться в дослідженнях [19]. Свято-Князь Володимирське братство має багату історію, пережило славні і нелегкі часи. Братство займалося підтримкою і побудовою храмів і Німеччині в Росії. В Німеччині братство займалося не лише благодійністю, але і не забувало про збереження національних і культурних цінностей після 1890 по 2007 рр.

Ми підтримуємо думку Митрополита Канівського і Черкаського Софронія, щоб в Мліївській ЗОШ № II-III ступ. потреба часу відкрити клас для батюшок, який вестиме мліївський протоієрей Михайло Негер. Покладаємо надії, що на перспективу і в школах України відкриють класи для батюшок, щоб готували священиків. В даний час обмірковувалися можливості співпраці і партнерства в Німеччині, Росії [26]. Співпраця і партнерство є перспективними і для України. Покладаємо надії, що об'єднання Церков навколо православної церкви Московського патріархату допоможуть державі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Черкаської області (Далі ДАЧО). – Ф.5624. Фонд Юрія Храбана. оп.1 Спр. 180, арк.244.
2. Млієві готуються до 250-річчя мученицького подвигу св. Даниїла Мліївського 29.02 <http://news.ukraine-in.ua/ua/Cherkasy/1017830>
3. Мицик Ю.А., Степенькіна С.Ю. Корсунщина козацька. – Корсунь-Шевченківський, 1997. – С. 7-11.
4. Історія міст і сіл Української РСР: Черкаська область. – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972. – С. 142-143.
5. Филиппченко М.Е. Мошногородищенское имение Екатерины Андреевны Балашевой Киевской губернии, Черкасского уезда при местечках Мошны и Городище. – К., 1896. – С.1.
6. Субтельний О. Україна. Історія. – К., 1996. – С. 32.
7. Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии. – К., 1864. – С. 620.
8. Крип'якевич І.П. Богдан Хмельницький. – Львів, 1990. – С.50.
9. Степенькін С. Корсунський полк XVII – початку XVIII століття // Корсунський часопис, 1995. – № 2. – С. 6-8.
10. Костомаров М. Богдан Хмельницький. – К., 1992. – С. 42-46.
11. ДАЧО. – Ф.5624.Фонд Юрія Храбана. оп.1 Спр. 180, арк.244.
12. Грушевський М. Ілюстрована історія України.Репринтне відтворення видання 1913 року. – К., 1990. – С. 451.
13. Храбан Ю. Спалах гніву народного. – К., 1989. – С.124.
14. Курінна Тетяна Спогади./Домашній архів Т. М. Курінної. – 14 с.
15. Дмитрук Д.С. Значение древнерусского церковного изобразительного искусства в развитии русской культуры.Корсунь-Шевченківський: Корсунский издат. дом «Всесвіт», 2013. – С.2-3.
16. Курінна Т.М. Культурно-освітня та благодійна діяльність православного духовенства на початку ХХ-го століття <http://archivorthodoxy.com/page-1351.html>
17. Курінна Т.М. Внесок православного духовенства та Київського Свято-
18. Володимирського братства в закладення фундаменту культури й освіти на Се-
19. редньому Подніпров'ї: (XIX – початок ХХ ст.) / Т.М. Курінна // Україна Соборна. – Вип. 4, т. 2. – К., 2006. – С. 35-43. – Бібліогр.: с. 42-43.
20. Athanasios Basdekis. Die Orthodoxe Kirche in Deutschland Eine Informations- Broschüre. – Frankfurt / Main, 1986. – 31 s.

T. Kurinna

MLIEV TOPONYMS: CHURCH HISTORY PAST AND PRESENT

In the article it was examined Mliev toponyms and connected with them church history of XIX – XX centuries. It was determined Mliev place, role and importance within the context of Ukraine local history. The 250th anniversary celebrating of Mliev St. Daniel martyrdom feat was not purely ecclesiastical event, but it also gained national importance, above all it attracted regional state structures attention regarding further patriotic education of youth; citizens. August 11, 2016 celebration will affect Ukraine. It was pointed out well-known figures of the village and the region, which support the Orthodox Church, education, and also practice science and volunteering. Mliev Uspensky and Trinity churches belonged to Vladimir fraternity. In the XIX century the fraternity paid attention to the Ukrainian education and to caring and protection of the poor, weak, widows and other affected groups of people in Mliev during the First World War.

On archival material base it was reproduced events of 1776. Parishioners of Mliev Uspensky and Trinity churches in 1776 strongly resisted gentry. This year, at the beginning of Lent Trinity and Uspensky churches have been forcibly made Uniates. Parishioners protected the church from Vassil Hdeshtskyi priest which joined to Uniates. The Archpriest reproached Orthodox faith. Mliev people were preparing to defend the church. From Uspensky church it was taken chasubles, clothing, books, and church's vessels. They were put into the hutch and locked. Uspensky Church headman Danilo Kushnir brought and rehid sanctuary – cup for communion, in order it would not be got by the Uniates.

Hdeshtskyi priest threatened Kushnir and wrote unfair accusations. He sent this paper to his father – Smila archpriest Opanas Hdeshtskyi. Danilo Kushnir was arrested and beheaded in Vilshaka. When hands burned, the executioner cut off his head and hing it on stick and nailed with a big nail, his body was burned. Thus Danilo Kushnir died on 29th of July by an Old and on 11th of August 1766 by a New Style. It is strange that in autumn 2016 Vilshanka people did not want the execution monument of Danilo Kushnir (sketches of Cherkassy and Kanev Metropolitan Sophroniia) was in Vilshanka on the historic place. Vilshanka people believe that it is not theirs. It was decided to establish a monument near Horodyshche Vorontsov St. Michael Church.

Kushnir death stirred the heart in Ukraine and Europe. In response to the bullying appeared different movements, and in the spring of 1768 began Koliyivshchyna which was investigated by mliev historian, teacher-methodologist, organizer and national museum of the history of the village head P.M. Kryzhanivskiy. Prokop Mihajlovich was helped

in items, books, materials, photo for museum, household items collecting by his high school students of Mliev (rural school of early XX century).

It was investigated a great number of village toponyms. At the corner of Vissoke Zagrebelya or in Low streets near the Vilshanka River is Kushnir homestead. Prospects of Mliev and Hrodysche researches will bring desirable results for the local history of the village and Ukraine.

Key words: *Mliev St., Daniil, Cherkassy and Kanev Metropolitan Sophonii, Mliev Uspensky church, mountain Grave, benefactor, Oleksandr Epifanov.*

Рецензенти: *Котляр Ю. В.,* д.і.н., професор;
Сінкевич Є. Г., д.і.н., професор.

© Курінна Т.М., 2017

Дата надходження статті до редколегії 17.01.2017